

מערכת

... אידיאולוגיות ריאקציוניות בציבור יכולות לשלול התפתחות לשונית... לשון אינה חיה מפי מחמירי המדקדקים המחטטים בספרים עתיקים... את הלשון החיה מעצבת החברה המשתמשת בה...

עיברית ישראלית

למשל המילה "קרב" היא מהשורש קר"ב, כלומר: לחיות קרוב, מפני שבאותה תקופה היו בשעת-קרב ניגשים זה אל זה. אבל היום בקרב בכלל לא מתקרבים זה אל זה. המילה "לבקר" באה משום שאנשים הלכו לבקר בבוקר, ולא בלילה, כי לא היה חשמל ולא היה אור. אנשים היו הולכים לבקר או "לשחר" בשחר. או היום לא תוכל לומר "לבקר", מפני שזה מלשון "בוקר" ואתה בא לבקר בערב? החלות האטימולוגית מגוחכת, לעיתים.

לפני כמה שנים התחילו ליישב את "הבל הבשור", ואז יצא משהו מהסוכנות היהודית וכתב בעיתונים מיכתב שבו ביקש מהציבור שלא לומר "הבשור", כי זה שספרטי של מקום, ואין להוסיף ה"א"ידיעה. כתבתי לו שיסלח לנו מאד, אומנם התיכונן שלכם הוא דבר חשוב, אבל היה התיכונן הראשון בימי יהושע בן-נון, ושם כתוב "הבשור" -- זאת-אומרת שמתור. והיום מדברים על "הבל הבשור".

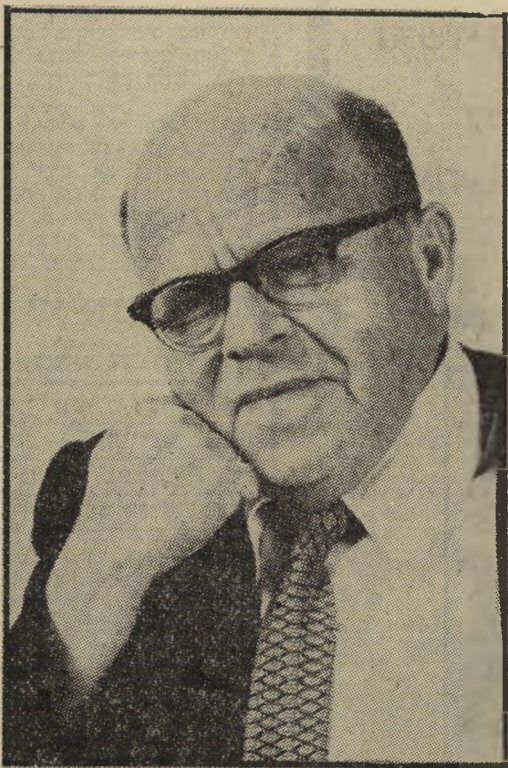
טוהר-השפה

העיברית אינה שפה טהורה. החל מתקופת-המיקרא, ומכל תקופה שיש לנו רשומות עליה, קלטה העיברית מילים מאשורית, אכדית, ארמית, פרסית, יוונית ורומית. יש לנו מאות מילים יווניות ורומיות שאנחנו משתמשים בהן היום. נאמר: ארנק, ספסל, תיק, הגון ועוד מאות מילים כאלה. בתקופה האחר-יוונית והרומאית, העיברית היתה נתונה להשפעת הערבית, ואחר-כך להשפעת לשונות אירופה. ההשפעה הזאת היא גם במונח המילולי של קליטת-מילים, וגם במונח התוכני. תורגמו ביטויים, ואנחנו יודעים על ביטויים בתלמוד כמו "ניכסי צאן ברזל" שתורגמו מילולית מהלטינית. תהליך זה נמשך גם בימינו. אנו עדים למספר רב-מאד של מילים לועזיות בעיברית, ויחד עם זאת קיים תהליך של עיברור * מילים לועזיות, וקבלתן בעיברית.

רק אם שולטות אידיאולוגיות ריאקציוניות בציבור, הן יכולות לשלול התפתחות-לשונית כזאת. באיטליה בימי שלטון מסוליני, בפולין, בגרמניה -- ולא הייתי אומר שהלשון העיברית בהתפתחותה היא שמרנית. היא פתוחה. לשון כמו האנגלית, שבה מספר עצום של מושגים, מילים שונות, מכל ההיסטוריה של התפתחות-הלשונות שנבלעו ולא נודעו כי באו אל קירבה של האנגלית. אצלנו יש גורם היצוני של שורש ומשקל שעושה את המילים הלועזיות שאנחנו מקבלים בימינו, ניכרות במצאן הזר. מילים כגון פוליטיקה, מתמטיקה, היסטוריה, פילולוגיה, סופיה, פרופורציה וכן הלאה -- אינן בניויות עליפי הדגמים של השורש. מישקל, ובניין של הלשון העיברית -- ורק צורות כמו "טילפן", "פינטו", או "סיבסד" משתערות לדגם עיברי. אנחנו מקבלים אותן למרות שחלוצי העיברית המודרנית, אליעזר בן-יהודה וחבריו, אסרו אימוץ מילים לועזיות. אבל העמדה הנוקשה הזאת נתרופפה כבר בימי העלייה השנייה וכיום אנו מאמצים הרבה מילים לועזיות. בתחילה היו הרוסית והלשונות הסלאביות -- מקור המילים הלועזיות ואנו עדים לכך גם בסימנים: שלמילים כגון "מתמטיקה", "מוסיקה" וכן הלאה. אנחנו אומרים, "פרופורציה", או "קומבינציה" ואלה, כאמור, סימנים סלאביות. לפעמים אנו מוסיפים סימנים עיבריות, מוסיפים יו"ד שהוא סיוע עיברי של שמות-תואר. אנחנו אומרים: פרוגרסיבי, רנטאבילי, ריאקציונרי וכן הלאה.

נוצרת, "לשון-בינונית"

תהליך המאפיין של התפתחות העיברית בימינו הוא מעשה ניבוי, כלומר, הלשון נעשית יותר ויותר אחידה. הייתי אומר שהחופשיות להשתמש בעיברית

מזנוק

ד"ר ראובן סיוון, יליד ירושלים, בוגר הגימנסיה העברית ובית-המידש למורים על-שם דוד ילון. עבודת הדוקטוראט שלו עוסקת ב,צורות ומגמות בחידושי הלשון בעיברית בתקופת תחייתה". סופר, עורך ומתרגם. מרצה במיכללה על-שם דוד ילון בירושלים, חבר הוועדה-המנהל של האגודה הישראלית לבלשנות שימושית. ניהל מדורי לשון בשירות-השידור ופירסם מחקרים ומאמרים רבים בענייני חינוך ולשון. ספריו: "לקסיקון לשיפור הלשון"; "מדריך הכתיב המלא"; "על אובני לשון ימינו"; "מבחר ניבים ומימרות"; "המילון העליון"; "אוצר מימרות שונות" ועוד.

לא רק בימינו, אלא גם ב-1700 השנים שבהן לא היתה העיברית שפה מדוברת, והיתה ספרות עצומה בלבד, וביטויים שונים קיבלו משמעויות הרבה יותר נרחבות, כוללניות. מאשר בביטוי המקורי. אחת הטענות של כך דויד היא שביטויים רבים אנו מקבלים מלשונות אחרות. אבל למילה יש התפתחות, יש חיים, ואי-אפשר לקבוע את התפתחותה של מילה לפי אטימולוגיה * בלבד.

השפה העיברית היא יצור חי

התפיסות בכל העולם על התפתחות הלשון אחרות מאשר לפני 50 או 60 שנה, בזוודאי שגם אצלנו אנו עדים לתופעה הזאת. התקופה הזאת, המאה ה-20, היא "עידן תיקשורת-ההמונים", והתפתחויות עצומות חלו בכל הלשונות, גם לשונות בעלות ותק גדול ושנים ומסורת של דיבור. על אחת כמה וכמה בעיברית, שהיא בעצם העיברית-החדשה, שנולדה רק לפני 90-80 שנה, ועל-כן התפתחותה מואצת ביותר וחלים בה שינויים עצומים. הטהרנים אינם מכירים בהתפתחות האלה, ורואים בהן השפעות לועזיות, חוסר למדנות, חוסר זיקה למקורות, ויצירות וולגאריות שנעשו מבלי להתחשב בחוקי-הלשון.

הדברים האלה נכונים במידה מסוימת. תרגומים כמו "ליל שישי" במקום "ליל שבת" לפי הרוח העיברית, פסולים. אבל אם אתה אומר "שבר את השיא" אין בזה שום פסול. בהתחלה זה נראה מוזר, ואחרי זמן מתברר שאין בביטוי סתירה לרוח הלשון העיברית. אפשר לומר "שבר את צמאו", וגם "שבר את שיאו".

העיברית היום, קודם כל מאפיין אותה השינוי המתמיד. השינוי הוא כמונח בכיוון של התפתחות. יצור חי משתנה. העיברית החיה שבפינו משתנה, מתפתחת בתחומים שונים. מבחינת הסיגנון, רהיטות ההבעה, מבחינת הרחבת אוצרי-המילים, סטנדרטיזציה מסוימת של המיבטא. יש הבדל בין הגייתם של יוצאי עדות-הזר, המזרח, המתוונים כהלכה את החי"ת והעי"ן לבין המיבטא הרגיל. השורר, שאינו מבדיל בין התאגים האלה, הכתיב שהיה עד לפני כמה עשרות שנים כתיב-חסר, הולך ומתמלא, וכבר נקבעו לו כללים שלאט-לאט מאמצים אותם בעיתונות ובספרות. מכל בחינה ובחינה, העיברית מתקדמת וחלים עליה פחות או יותר חוקים של התפתחות לשון. כך שלבטל את ההשפעה של לשונות לועזיות אינו עולה בקנה אחד עם תפיסה של התפתחות-לשון.

כאשר אין ענפים -- אין עלים

מילחמתי העיקרית היא בשדה הלשון, ונישקי הוא המילים. בשנים האחרונות נתפרסמתי בוויכוחי עם אבא בן-דוד. היינו יחד כבצא הבריטי, נמרנו יחד את האוניברסיטה, ובמשך כ-20 שנה היינו יושבים יומיום -- ודנים בלשון. בהרבה דברים דיעותינו היו שוות -- אבל בענייני התפתחות הלשון, לעיתים קרובות, היינו חלוקים זה על זה בוויכוח קולני למדי. לדעתי, בן-דוד אינו מביא בחשבון את גורם התפתחות הלשון. יש לו דיעה -- שהלשון בימינו משובשת ואינה מפותחת, ולכל מה שאנו קוראים התפתחות, הוא קורא "התפתחות" במרכאות ושולל את המהלכים החדשים בהתפתחות הלשון. אין שום ספק שהעיברית שלו שורשיה מרובים, אבל ענפיה מועטים; וכאשר אין ענפים, אין גם עלים, אין נשימה, ואם אין נשימה אין גשמה. על-כן, לעיתים קרובות העיברית שלו חנוטה.

בן-דוד אסר, למשל, ברדיו לומר "ביום החמישי הקרוב" ואיש אינו יכול להבין מדוע. לדעתו, אם אתה מספר ביום שני שאתה רוצה להיפגש ביום חמישי עם פלוגיאלמוני, אתה מוכרח להגיד "ביום החמישי הבא". הוא אסר גם לומר "המדובר" בה"א-הידיעה. הוא נלחם מלחמה-קשה במילה "ביצוע", מפני שהוא מצא שהמילה "ביצוע" יש לה במישנה הוראה אחרת, ועל-כן הוא תובע להשתמש במילה "עשייה". איסורו גשע על מושגות קנה-יריחו.

ידוע שהמילים מתפתחות התפתחות ענפה ורחבה,

* תרגום מילה מלועזית לעיברית (בעבר השתמשו ב,שיעבור" או ב,עיברות").

* מחבר "לשון מקרא ולשון חכמים", אחראי על לשון קרייני, רשות השידור ומחבר "מדריך לשון לרדיו ולטלוויזיה".